

ŠVENTYBĖS IMPORTAS IR STEBUKLO LAUKO STEIGTIS

Vaiva Klajumaitė

VILNIAUS UNIVERSITETO MUZIEJUS

Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius

vaiva.klajumaite@muziejus.vu.lt

Straipsnyje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos šventųjų atvaizdų importo ir sklaidos procesas nagrinėjamas religijos fenomenologijos požiūriu. Remiantis konkrečiais objektų stebuklingumą liudijančiais diskursais, siekiama atskleisti stebuklo patirčių spektrą ir susidarancias įtampas savumo-kitybės bei pasyvumo-aktyvumo plotmėse. Tokiu būdu kultinis meno kūrinys išryškinamas kaip šventybės apraiška, o jį įtvirtinantys diskursai ir praktikos – kaip stebuklo lauko dalis. Keliami hipotezė, kad kultinio objekto importas yra ne tik viena iš religinių praktikų, kurios metu atsiranda įvairūs draudimai, tabu, bet kartu tai ženklina kertinius šventybės patirties momentus.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: šventybė, religija, fenomenologija, importas, stebuklas, tabu.

ŠVENTYBĖS IMPORTO PARADOKSAS

Pastebėtina, kad dauguma Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultinių¹ atvaizdų tyrimų apsiriboja meno tyriniais aspektais: plastikos, tikrosios kilmės, autorystės, meninių įtakų aiškinimusi. Tokiu atveju religijos problemos nėra keliamos arba atsiduria antrajame plane. Taigi siekiant bent iš dalies užpildyti šią spragą, LDK kultinių atvaizdų importo ir sklaidos procesai

šiam straipsnyje nagrinėjami religijos fenomenologijos požiūriu. Remiantis konkrečiais objektų stebuklingumą liudijančiais diskursais, bus siekiama atskleisti ribinių patirčių specifiką, susidariusias įtampas ir iškylančius paradoksus.

Įvedimą į probleminę straipsnio dalį pradėsime nuo pačios religijos fenomenologijos prieigos pristatymo. *Religijos enciklopedijoje* šiai metodologinei laikysenai skirtame straipsnyje² pristatomos keturios pagrindinės religijos tyrimų kryptys, kurios įvardijamos kaip religijos fenomenologija. Plačiausia prasme tai gali būti bet koks tyrimas, nagrinėjantis religijos fenomeną. Taip pat išskiriama tyrimų kryptis, kuri pasižy-

1 Nors sąvoka „kultinis“ šiuolaikinėje vartosenoje yra nuvertėjusi ir dažnai minima su religija nesusijusiuose kontekstuose, straipsnyje ji vartojama sąmoningai. Viena vertus, ji yra sinoniminė žodžiams „šventas“, „stebuklingas“, tačiau kartu ji padeda išryškinti tam tikro veikimo, ritualinės praktikos, konkrečios vietos svarbą (lot. *cultus, colere* turi laukimo, rūpinimosi, tarnavimo reikšmes) ir mūsų tyrimui aktualaus fenomeno specifiką.

2 Douglas Allen, „Phenomenology of Religion“, in: *Encyclopedia of Religion*, t. 10, Thomsom Gale, 2005, p. 7086–7101.

mi komparatyvistiniu pobūdžiu ir skirtingų religijos raiškos tipų klasifikacija, tačiau mažai kuo susijusi su fenomenologijos metodika ir terminija. Trečiasis metodas, kuris įvardijamas kaip religijos fenomenologija, yra viena įtakingiausių religijos studijų krypčių, susiformavusi XX a. pirmoje pusėje, kuriai didelę įtaką padarė filosofinė fenomenologija, tačiau kartu ši prieiga išlaikė savarankiškumą. Ir galiausiai ketvirtajai srovei priklausytų mokslininkai, kurie glaudžiai susiję su filosofine fenomenologija ir kartu domėjosi religijos problema³. Mūsų tyrimas priskirtinas daugiau trečiajai krypčiai, kadangi čia bus pabrėžiamas religinės patirties momentas ir svarstomas patiriančiojo santykis su šventybės apraiškomis. Vis dėlto straipsnio autorė nebūtų linkusi religijos ir filosofinės fenomenologijų griežtai atskirti. Netgi priešingai – skatintų ieškoti šių dviejų prieigų sąlyčio taškų.

Nors religijos fenomenologijos prieiga ir metodas (trečioji išskirta kryptis) susiformavo XX a. pirmoje pusėje, tačiau šio judėjimo užuomazgų aptinkama jau romantizmo epochos mąstytojų darbuose, kuriuose buvo ieškoma religinės patirties ištakų ir prielaidų bei siekiama atsverti racionalistinių požiūrių į religiją⁴. XVIII pab. – XIX a. filosofas romantikas Friedrichas Danielis Ernstas Schleiermacheris teigė, jog religijos esmė yra tam tikras žmogaus santykis su pasauliu, kurį jis vadina „Visatos kontempliavimu“ (vok. *Anschauens des Universums*).

Visatos kontempliavimas, prašyčiau Jus apsibrasti su šia sąvoka, ji yra viso mano kalbėjimo ašis, ji yra pati bendriausia ir aukščiausia religijos formulė, kurios dėka jūs galite aptikti kiekvieną religijos apraišką, remiantis šia sąvoka galima itin tiksliai apibrėžti religijos esmę ir ribas. Visas kontempliavimas eina iš kontempliuojamosios link kontempliuojančiojo, iš pirminės ir nepriklausomos pirmosios veikmės,

3 *Ibid.*, p. 7086.

4 Gerardus van der Leeuw, *Phänomenologie der Religion*, Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1933, p. 256.

kurią antrasis pagal savo prigimtį priima, sukonzentruoja ir suvokia. <...> Visata yra nepertraukiamas vyksmas ir atsiveria mums kiekvieną akimirksnį. Kiekviena forma, kurią ji sukuria, kiekviena būtybė, kuriai dėl gyvybės pilnatvės duoda atskirą egzistenciją, kiekvienas įvykis, kurį ji išmeta iš savo turtingų, visada vaisingų iščių, yra Visatos veikmė, nukreipta į mus; taigi kiekvieną paskirą suvokti kaip visumos dalį, o visa, kas ribota, – kaip begalybės vaizdinį – tai yra religija.⁵

Šio romantizmo epochos mąstytojo vienas iš nuopelnų buvo tas, jog jis apie religiją pradėjo šnekėti ne kaip apie tam tikrą garbinamą objektą ar objektų sistemą, tačiau kaip apie žmogaus ir jį supančio pasaulio santykį, kurio metu patiriantysis pasiekia savo mąstymo, galimybių ribas. Schleiermacherio darbais daug domėjosi ir jo pradėtą minties kelią pratęsė vokiečių religijotyryninkas Rudolfas Otto, 1917 m. išleidęs veikalą *Šventybė*⁶, kuriame išryškino, galima sakyti, pagrindinę religijotyroje šventybės kategoriją. Anot pastarojo, ji visiškai neprieinama sąvokiniam supratimui. Nors šventumas įvairiuose kontekstuose įgavo įvairių prasmų ir kartais gali būti vartojamas kaip sinonimas gėriui, dorovei, tačiau pirminė žodžio *šventas* panauda buvo skirta nusakyti kažką esmiškai religinio. Taigi Otto išgrynino esminį elementą, glūdintį žodyje „šventas“, ir pavadino jį numinoziškumu (vok. *das Numinose*). Tai yra tam tikra patirtis, kurią galima atpažinti savo sąmonėje, tačiau kartu tai yra kažkas visiškai kitoniško (vok. *ganz andere*), neapibrėžiamo⁷. Bandydamas aiškinti numinoziškumo patirtį, Otto siūlo vadinti tai *kūrinio sąmone* arba *kūrinio patirtimi*: „Visa, ką šis naujasis terminas „kūrinio patirtis“ gali

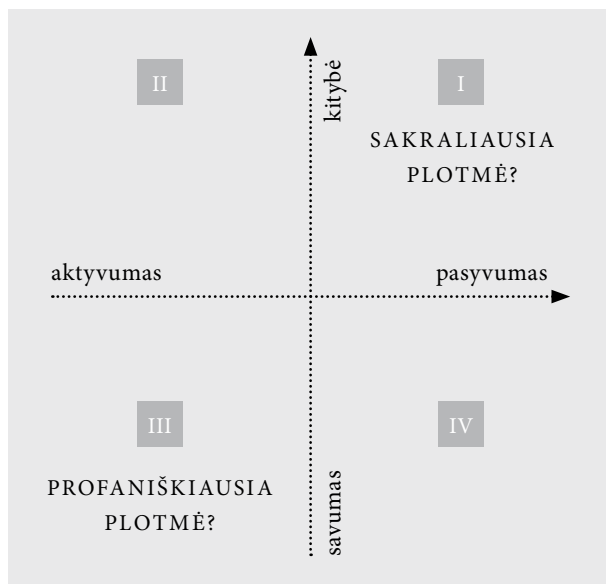
5 Friedrich Ernst Schleiermacher, *Über die Religion: Reden an die Gebildeten unter ihren Verächtern*, Hamburg: F. Meiner, 1958, p. 31–32.

6 Naudojamasi vertimu į anglų kalbą: Otto Rudolf, *The Idea of Holy*, London: Geoffrey Cumberlege, Oxford University Press, 1946.

7 *Ibid.*, p. 5–11.

išreikšti, yra nuoroda į visišką savęs nužeminimą prieš tam tikrą nenugalimą, absoliučią jėgą⁸.

Abu pristatyti autoriai, Schleiermacheris ir Otto, kalbėdami apie ribines patirtis, išryškina bendrą momentą, t. y. žmogaus veikmės arba aktyvumo minimalizavimą, atsiveriant visiškai kitybei. Tiesą sakant, kalbant apie šventybės, stebuklo ar kitas ribines patirtis tenka nuolat operuoti dviem binarinėmis sąvokų opozicijomis: savumo-kitybės ir pasyvumo-aktyvumo. Grafiškai jas būtų galima pavaizduoti tokiu būdu:

1 schema. Šventybės patirčių žemėlapis I
Mapping the experience of holiness I

Du statmenai susikertantys vektoriai žymi palaipsnišką kismą nuo visiško pasyvumo iki maksimalaus aktyvumo bei nuo visiškos kitybės iki panirimo į savąjį Aš. Žinoma, šią schemą, kaip ir visas kitas, reiktų priimti kaip sąlyginę, tačiau ji bus savotiškas šio tyrimo stuburas ir tikiuosi padės išryškinti stebuklo fenomeną. Prie iškeltų opozicijų teks nuolat grįžti ir jų užklausti. Juk iš pirmo žvilgsnio „ketvirtis“, kuriame yra maksimalus kitybės laipsnis ir minimalizuotas patiriančiojo aktyvumas, yra sakraliausias, o trečiasis ketvirtis – profa-

niškiausias. Tokiu atveju straipsnio pavadinime esantis žodžių junginys „šventybės importas“ yra visiškas paradoksas. Šventybė esti tai, kas ištinka, o importo sąvoka, kuri dažniausiai vartojama ekonominiame-finansiiniame diskurse, rodos, yra šventybės priešingybė. Tai yra aktyvi žmogaus intervencija į naują terpę, teritoriją ir naujo produkto įtraukimas į savąją vartoseną. Kaip pavyzdį būtų galima pateikti didžiuosius geografinius atradimus, kuomet Senojo žemyno gyventojai atrado naujuosius pasaulius su jų žaliavomis, produktais. Prieskonių, bulvių, tabako ir daugybės kitų naujovių importas buvo neatsiejamas nuo atrastųjų žemių kolonizavimo, pasisavinimo. Žinoma, meninis importas, tuo labiau stebuklingų objektų plitimo procesas, negali būti tapatinamas vien su ekonominiais santykiais, tačiau tam tikros įtampos vis dėlto esama. Būtent jos raišką ir sprendimo būdus bandysime aiškinti.

Trumpam palikę patirčių žemėlapi, grįžkime prie religijos fenomenologijos disciplinos tolesnio formavimosi ir specifikos. Minėtoji šventybės sąvoka, kuri religijotyroje padarė labai svarbų posūkį, religijos fenomenologų buvo nuolat permąstoma, reflektuojama. Viena iš pagrindinių problemų, kuri svarbi ir mūsų svarstomos temos atveju, buvo, kaip susieti abstrakčią šventybės kategoriją, jos patirtį su konkrečiomis kultinėmis praktikomis. Praėjus dešimtmečiui po Otto veikalo pasirodymo, religijos tyrėjas Heinrichas Frickas pasiūlė savąją kulto teoriją ir šventybės „reiškėjo“ sąvoką: „daiktas, kuriame šventybė buvo atrasta, gali būti pavadintas šventybės „reiškėju“ (vok. *Träger*), o būdas, kuriuo ji įžengia į žmogaus sąmonę, – šventybiškos reakcijos forma“⁹. Remdamasis šiomis Fricko įžvalgomis, kulto praktikų ir religinio žmogaus gyvenimo aiškinimą pratęsė religijotyryninkas Mircea Eliade. Jis šventybės „reiškėjo“ sąvoką pakeitė hierofanijos (gr. *kažkas šventa apsireiškė mums*) terminu, kuris padėjo išryškinti ribinių apraiškų, patirčių dinamiką ir įvairovę:

8 *Ibid.*, p. 10.

9 Gintaras Beresnevičius, *Religijotyros įvadas*, Vilnius: Aidai, 1997, p. 91.

Galima sakyti, kad religijų, nuo pačių primityviausių iki labiausiai išstobulintų, istoriją sudaro hierofanijų, šventųjų realybių apraiškų, sankaupa. Nuo pačios elementariausios hierofanijos, pavyzdžiui, šventybės apsiareiškimo kokiame nors daikte, akmenyje arba medyje, iki pačios aukščiausios hierofanijos, kokia antai krikščioniui yra Dievo įsikūnijimas Jėzuje Kristuje, yra nenutrūkstamas tęstinumas. Visais atvejais turime reikalą su slėpiningu aktu, kažko „visai kita“, kažkokios realybės, nepriklausančios mūsų pasauliui, apraiška daiktuose, sudarančiuose sudedamąją mūsų „gamtinio“, „žemiškojo“ pasaulio dalį.¹⁰

Būtent hierofanija gali būti pavadintas ir kultinis atvaizdas. Kaip ir bet kuri kita šventumo apraiška, toks atvaizdas išoriškai pernelyg nesiskiria nuo kitų tokio pobūdžio daiktų, tačiau, kaip rašo Eliade, „slėpiningo akto“ dėka jis tampa ypatingu, šventu, stebuklingu. Religinio žmogaus santykis su šventybe ar hierofanija „panardina“ jį į įvairialypį, dinamišką patirčių lauką, kurio specifika jau bandėme užčiuopti aptardami „šventybės patirties žemėlapi“. Taip pat pastebėjome, kad vykstant hierofanijos perkėlimui (importui) atsiranda tam tikra įtampa dėl pernelyg aktyvaus žmogaus veiklumo ir nusavinimo intencijos. Ši įtampa ir siekis ją spręsti konkrečia praktika, apribojimais religijotyrininkų įvardijami kaip „negatyvusis kultas“ arba „tabu“. Prancūzų sociologas Emilis Durkheimas, padėjęs pagrindą visai kulto teorijai, veikale *Elementariosios religinio gyvenimo formos* siūlo „negatyviuoju kultu vadinti sistemą, suformuotą iš specialių ritualų. Tikinčiajam jie neperša kokių nors veiksmingų prievolių, tik uždraudžia atitinkamus veiksmus; taigi jie įgyja draudimo pavidalą, arba, kaip įprasta vadinti etnografijoje, *tabu*. Draudimai skelbia kai kurių daiktų nesiderinimą ir reikalauja nesuderinamaisiais paskelbtus daiktus atskirti“¹¹. Tam tikrų pasaulio elemen-

tų nesuderinamumas, anot Durkheimo, atsiranda dėl žmogaus sąmonėje egzistuojančios pasaulietiško ir sakralumo skirties.

Žmogaus mąstymo istorijoje nerasi kito tokio dviejų kategorijų pavyzdžio, kur daiktai būtų labiau diferencijuoti ir taip radikaliai priešingi vienas kitam. Tradicinė gėrio ir blogio priešprieša nublanksta prieš šią; mat gėris ir blogis yra du priešingi to paties moralinio vertinimo poliai, kaip sveikata ir liga tėra dvi skirtingos gyvenimo fakto būklės, o sakralumą ir pasaulietišumą žmogaus protas visada ir visur suvokė kaip atskirus tipus, kaip du pasaulius, kurie neturi nieko bendra.¹²

Religijotyrininkai, gilindamiesi į pačią šventybės etimologiją, taip pat pastebi, kad tam tikra opozicija, prieštaravimas glūdi ir pačioje šios kategorijos prigimtyje. Tyrinėjant žodžius, kuriais žymima šventybė, buvo aptikta, kad indoeuropiečių prokalbėje nėra vieno specialaus termino, o daugelyje konkrečių kalbų (iranėnų, lotynų, graikų) esama dvejojo įvardijimo. Pavyzdžiui, lotynų kalboje yra žodžių poros *sacer* ir *sanctus*, graikų – *hieros* ir *hagios*. Buvo iškelta hipotezė, kad priešistorėje viena sąvoka turėjusi du pavidalus: pozityvų – „pašventinta dievybės esamybė“ ir negatyvų – „tai, prie ko žmogui draudžiama prisiliesti“¹³.

Taigi susidurdami su šventybės patirtimis, hierofanija, mes neišvengiamai pakliūname į dialektinį virsmų ratą. Viena vertus, šventybė kaip visiška kitybė yra priešpriešinama pasaulietiškumui ir dėl to atsiranda įvairios įtampos, tabu. Kita vertus, pati šventybės patirtis yra nevienalytė ir dichotomiška. Ne išimtis yra ir kultinių atvaizdų fenomenas. Remdamiesi jau akcentuota schema, taip pat galime fiksuoti dvejopas prielaidas. Pirmoji, kad atvaizdo importas yra ne tik jo

prancūzų k. vertė Jūratė Karazijaitė, Jonė Ramunytė, Vilnius: Vaga, 1999, p. 333.

12 *Ibid.*, p. 43.

13 Tomas Sodeika, „Apie šventybę“, in: *Religija ir kultūra*, Nr. 8, 2011, p. 10.

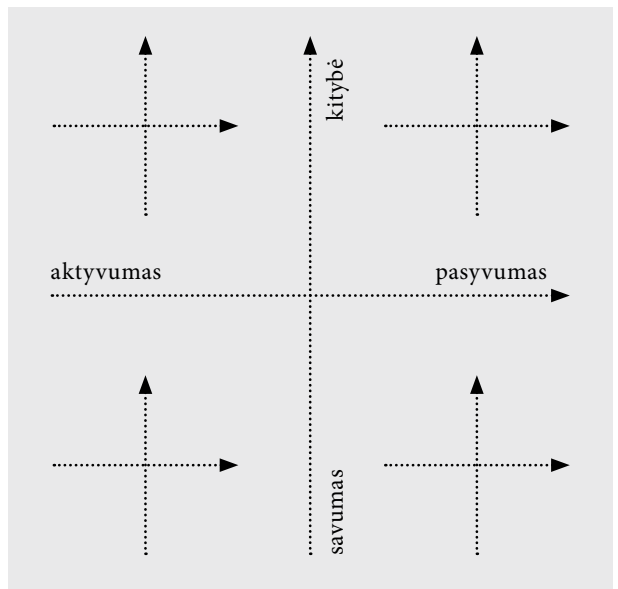
10 Mircea Eliade, *Šventybė ir pasaulietiškasumas*, iš prancūzų k. vertė Petras Račius, Vilnius: Mintis, 1997, p. 9.

11 Emile Durkheim, *Elementariosios religinio gyvenimo formos*, iš

perkėlimas iš vieno geografinio taško į kitą, bet kartu ir kokybinis virsmas, vykstantis šventybės-pasauliškumo perskyros plotme, kuomet savumo-kitybės ir aktyvumo-pasyvumo poliai aktyvuojasi ir juos jungiančios „gijos“ įsitempia. Kita vertus, pačiame stebuklo fenomene esmiškai glūdi nuolatinė varža [2 schema], o atvaizdo perkėlimas tėra simptominė viso to išraiška. Frazė „šventybės importas“ šiuo atveju yra tarsi kategorija, išplečianti šventybės terminą ir žyminti paradoksalią žmogaus patirtį. Kalbant filosofinės fenomenologijos terminija, importas yra sąmonės intencionalumas, patirties aktualizavimas, įprasminimas. (Šią sąsają sustiprina ir pati žodžio etimologija – lotynų kalboje *importo* reiškia „įnešti, įvežti.“) Tuo tarpu šventybė daugiau priskirtina tam, ką fenomenologai laikytų jusliškumu, patirties neapibrėžtumu. Lietuvių filosofas Dalius Jonkus, aiškindamasis jusliškumo sampratos transformacijas šiuolaikinėje fenomenologijoje¹⁴, pastebi, jog įvairūs filosofinės fenomenologijos atstovai skirtingai interpretuoja fenomenologijos pradininko Edmundo Husserlio iškeltą perskyrą tarp *hyle* (juslinės medžiagos) ir *morfe* (intencionalios formos). Vieni, kaip kad Michaelis Henry ir Emmanuelis Levinas, juslinius išpūdžius laiko pirmine patirtimi, o intencionalią formą – antriniu sąmonės judesiu. Tuo tarpu Mauriceas Merleau-Ponty, Aronas Gurwitschius ir Wilhelmas Schappas akcentuoja šių dviejų patirčių neatsiejamumą. Jų teigimu, „suvokimas yra sudarytas ne iš atskirų grynyųjų išpūdžių, bet iš tokių juslinių duomenų, kurių reikšmė glūdi pačiame suvokimo lauke tiesiogiai jame dalyvaujant ir pačiam suvokėjui“¹⁵. Kad ir kaip būtų, intencionalumo pertrūkio problema religine plotme pasirodo naujai ir yra neišvengiama. Taigi antroje straipsnio dalyje prie šventybės importo paradokso grįšime konkrečiame LDK kultinių atvaizdų diskursų kontekste.

14 Dalius Jonkus, „Jusliškumo sampratos transformacijos šiuolaikinėje fenomenologijoje“, in: *Problemos*, Nr. 82, 2012, p. 18–26.

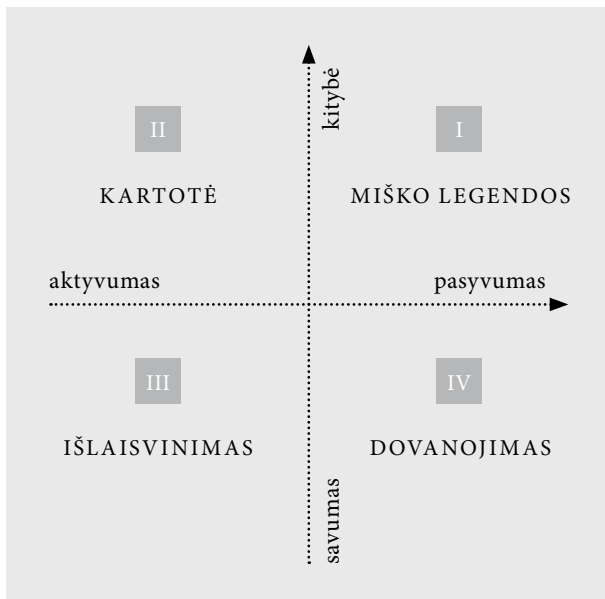
15 *Ibid.*, p. 25.

2 schema. Šventybės patirčių žemėlapis II
Mapping the experience of holiness II

KULTINIŲ ATVAIZDŲ KILMĖ IR STEBUKLO LAUKO STEIGTIS

Po netrumpo įvedimo pereisime prie konkrečių atvejų analizės. Tiesa, dėl konkretybės taip pat iškyla nemažai problemų, pavyzdžiui, kokiais šaltiniais turėtų remtis religijotyrininkas bei kokia prieiga, skaitymo būdas turėtų būti taikomi. Tam, kad nenuklystume nuo temos, išsamiai šaltinių prieigos refleksijai neskirsime daug dėmesio, tačiau reiktų pažymėti keletą dalykų. Straipsnyje nagrinėjamos atvaizdų atsiradimo LDK teritorijoje legendos ir stebuklų knygose užfiksuotos istorijos. Tiek vieni, tiek kiti naratyvai nėra tikslūs, objektyvus įvykio fiksavimas, o greičiau tam tikros intencijos ir bandymai artikuliuoti neįprastas patirtis. Gana dažnai galime pastebėti šiuolaikinių mokslininkų polemiką su minėtais diskursais ir siekį parodyti, kad legendų ar stebuklų knygų turinys nėra tikrų įvykių atspindys. Tokiais atvejais kultinius atvaizdus legitimuojantys pasakojimai mums tampa dar svarbesni, kadangi religijotyrininko tikslas nėra išsiaiškinti, kaip viskas iš tiesų buvo, o išryškinti žmogaus sąmonės judesius ir ribinių patirčių specifiką.

3 schema. Šventybės patirčių žemėlapis III
Mapping the experience of holiness III

Vieną išsamiausių veikalų apie LDK stebuklais garsėjančius Švč. Mergelės Marijos atvaizdus¹⁶ parašęs Juozas Vaišnora pateikia šventųjų paveikslų atsiradimo istorijų klasifikaciją. Veikalo *Marijos garbinimas Lietuvoje*¹⁷ skyriuje „Lietuvos stebuklingųjų Marijos paveikslų kilmė“ jis pristato tris pagrindinius modelius: paveikslų išlaisvinimą, dovanojimą bei stebuklingųjų paveikslų kopijas. Tolesniuose konkrečių kultinių objektų pristatymuose autorius dar išskiria vadinamąsias „miško legendas“. Galima pastebėti, kad visuose mokslininko paminėtuose stebuklingųjų Marijos paveikslų kilmės modeliuose vienaip ar kitaip siekiama pateisinti žmogaus aktyvią veiklą šventumo plotmėje. Taigi pratęsiant pirmos straipsnio dalies svarstymus, susidarytą teorinį „tinklėlį“ galima būtų pritraukti prie Vaišnoros pasiūlytos tipologijos [3 schema]. Pirmajame patirčių žemėlapyje ketvirtyje reiktų įrašyti

16 Anot Vaišnoros, iš Bažnyčios oficialiai pripažintų 26 stebuklingų vietų Lietuvoje, 22 yra Švč. Mergelės Marijos atvaizdai (Juozas Vaišnora, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, Roma: Fausto Falli, 1958, p. 236). Taigi mokslininko tyrimas žymi ne tik Marijos kulto specifiką, tačiau atspindi ir bendrą kultinių atvaizdų vaizdą Lietuvoje.

17 Juozas Vaišnora, *op. cit.*, p. 241–253.

mažiausią žmogaus aktyvumą ir ryškiausią šventybės apraišką ženklinančius naratyvus – „miško legendas“. Šiuose pasakojimuose pagrindinis motyvas yra pasyvalumo atsiskyrimo radimas visiškai jam neįprastoje vietoje – miške ar girioje. Vienas iš pavyzdžių galėtų būti Alberto Vijųko-Kojalavičiaus užfiksuotas pasakojimas apie Žirovicuose esantį stebuklingą Dievo Motinos atvaizdą:

piemenys sekdami paskui gyvulius nuklydo į giraitę ir pastebėjo iš kriaušės medžio sklindant neįprastą šviesą; susibėgę į reginį ir atidžiau išsižiūrėję, išvydo tarp medžio šakų be jokios atramos stovint mažą atvaizdėlį. Tuo tarpu šviesai pamažu slopstant, vienas už kitus drąsesnis įlipa į medį, paėmęs atvaizdą nunešė savo ponui ir iš eilės nupasakojo, kaip jį rado ir kas nutiko. Ponas, tatau išklausęs, atnešė atvaizdą pagarbiai suvyniojo ir užrakino skrynelėje; per keletą dienų užsukantiems svečiams jis pasakoja apie įvykį ir žada parodyti patį dar neseniai saugomą šventąjį įrodymą; tačiau atrakinęs spynelę neberanda atvaizdo, mat šis Dievo galia jau buvo sugrąžintas į ankstesniąją vietą. Piemenys, vėl jį suradę, darsyk atnešė ponui. Tačiau ponas, jau pasidaręs supratinęs ir tokio įvykio pamokytas, kaip reikia elgtis, liepė išvalyti vietą, kur atvaizdas buvo rastas, ir pastatyti bažnyčią (kurion būtų patalpintas atvaizdas), aprūpindamas ją lėšomis.¹⁸

Šiame pasakojime labai gražiai išryškinamas hierofanijos visiškas kitoniškumas ir nepaklusimas žmogaus primestai valiai. Net pati paveikslų kabėjimo pozicija yra sunkiai paaiškinama fizikos dėsniais – „išvydo tarp medžio šakų be jokios atramos stovint mažą atvaizdėlį“. Galiausiai pono veikla, nors ir buvusi pagarbi, tačiau parodyta kaip tinkama: nepaaiškinamu būdu atsiradęs atvaizdas lygiai taip pat neišsiaiškintomis aplinkybėmis

18 Albertas Vijųkas-Kojalavičius, *Lietuvos istorijos įvairenybės*, sudarė Darius Kuolys, iš lotynų k. vertė Rasa Jurgelėnaitė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004, p. 75.

mis dingio iš pono namų. Ši miško legenda yra tipinis šventybės apraiškos atvejis, kadangi ji ištinka be žmogaus pirminės intencijos ir net ne žmogaus kultūrinėje terpėje. Santykyje su hierofanija atsiranda ir tam tikras *tabu*, įtampa dėl netinkamo elgesio, noro pasisavinti.

Dovanojimo atvejis į miško legendas panašus tuo, kad atvaizdo gavėjo aktyvumas yra taip pat mažas. Kadangi kultinis objektas tampa kieno nors nuosavybe kito veikiančiojo iniciatyva, patirčių žemėlapyje dovanojimą galėtume pažymėti ketvirtyje, kur savumo ir pasyvumo laipsniai aukščiausi. Skirtingai nuo miško legendų, šiuokart šventybės apraiška persigrupuoja į horizontalų lygmenį, kadangi pabrėžiama ne tiek tiesioginė hierofanijos patirtis, kiek dviejų asmenų arba asmenų grupių tarpusavio santykis: pavyzdžiui, Bizantijos imperatoriaus Manuelio II Paleologo ir Vytauto Didžiojo (Trakai), popiežiaus Klemenso VIII ir Jono Paco (Budslavas), popiežiaus Aleksandro VII ir Kristupo Zigmanto Paco (Pažaislis) ir kt. Nors dovanojimas yra sekuliarus veiksmas, tačiau religijotyriškai jį sieja su ritualine elgsena arba vadinamąja duodamąja auka¹⁹. Viena vertus, pats atnešamosios aukos veiksmas imituoja žmonių dialogo „aš-tu“ santykį, kita vertus, sekuliarus dovanojimo aktas yra kildinamas iš religinio ritualo. Tokiu būdu atvaizdo dovanojimas išsiskiria iš prekybinių, mainų ar kitokių ekonominių santykių ir suformuoja savotišką trinarę schemą, kurioje vieno asmens objekto perdavimas kitam įsteigia ir pačios šventybės apraišką. Šiuo atveju hierofanijos steigtis įgyja dinamišką pobūdį, kadangi susidaro tam tikro gesto dėka.

Kultinių atvaizdų kopijos ir jų plitimas LDK savotiškai pratęsia ir papildo paveikslų dovanojimo tradiciją. Atvaizdo reprodukovimas įgalina ne tik dviejų asmenų tarpusavio santykį bet ir daugiskaitinės schemos, stebuklo bendrijos susidarymą. Kūrinio autorystė čia neturi reikšmės (arba net nėra žinoma) ir išryškėja paskirų suvokėjų bendra patirtis, jų gebė-

jimas darniai „perskaityti“ ikonografinį tekstą bei jį įprasminti. Anot dailėtyrininkės Tojanos Račiūnaitės:

[i]konografinė schema kartojama kaip sakinyš, kaip taisyklėmis paremta elementų dermė. „Skaitant“ atvaizdus ši dermė atpažįstama kaip girdėta mintis ar muzikinė frazė. Tačiau konkreti, vizualinė analogija patvirtinama ikonografinės schemos nuoroda dažnai slepia įvairių aplinkybių persmelktą ir toli gražu už pačios ikonografijos nusidriekiančią sekinio gimimo (provaizdžio tąsos) istoriją. Taip kartu su schemos kartojimu tarsi perkeliama, tęsiama jau atminties vaizdiniais priklausanti atvaizdo ir jį gerbusios *bendruomenės istorija*“ [kursyvas V. K.].²⁰

Ikonografinių schemų plitimas ir jas atpažįstančios bendrijos formavimasis yra neatsiejamas nuo stebuklo lauko steigties. Individuali stebuklo patirtis yra labai svarbi ir neatsiejama šio lauko dalis, tačiau ne mažiau svarbus tampa žinios apie patirtą malonę skleidimas ir kitų bendrijos narių įsitraukimas. Kultinių atvaizdų kartotės, žodiniai diskursai ir stebuklų knygos padeda stebuklą patiriančiųjų ratą plėsti ir kartu ženklina patį plitimo momentą. Toks stebuklo lauko, stebuklo bendruomenės įsisteigimas nėra vienareikšmis procesas ir kelia naujus iššūkius tikintiesiems. Vienas iš jų – tai kultinio atvaizdo nuvertėjimas jam tapus pernelyg lengvai reprodukuojamam, pasiekiamam. Kaip viena iš apsaugos priemonių arba *tabu* galėtų būti paminėtas Vilniaus akademijos spaustuvės 1624 m. išleistas potvarkis, skelbiantis apie šventųjų atvaizdų grafinių kopijų cenzūrą:

Pasiprašius Viešpaties pagalbos ir išklausius tėvų asistentų nuomonių, atrodė reikalinga nuspręsti, kad ateityje nei paveikslai, nei elogijos atskirai ar pridėtos prie paveikslų, nei monetos, kurias vadina-

19 Gintaras Beresnevičius, *op. cit.*, p. 182.

20 Tojana Račiūnaitė, „LDK stebuklingųjų Švč. Mergelės Marijos atvaizdų apmąstymo būdai: istoriografinės pastabos“, in: *Religinės kultūros paveldo studijos*, t. 3: *Virgo Venerabilis. Marijos paveikslas Lietuvos kultūroje*, sudarytoja Gabija Surdokaitė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2011, p. 59–60.

me medaliais, nebūtų leidžiami viešai platinti, nepanaudojus iki šiol praktikuoto ir priimto būdo: tik labai uoliai prieš tai cenzūravus ir gavus aprobaciją bei leidimą iš generolo pagal tai, kaip reikalaujama leidžiant knygas.²¹

Taigi autorystės nunykimas atvaizdo reprodukovimo metu, viena vertus, skatina nesuinteresuotą kitybės patirtį, tačiau kartu išskyla įtampa aktyvumo plotmėje. Tokį atvaizdų kopijų fenomeną galėtume pažymėti antrame patirčių žemėlapyje ketvirtyje.

Dar vienas iššūkis, besiformuojant stebuklo bendrijai ir laukui, yra *kitos* konfesinės bendrijos, kurios ikonografinį tekstą arba net patį vaizdavimo faktą interpretuoja visai kitaip. Tokiu būdu susidaro polemisinis ir policentrinis laukas, kuriame nuolat esama įtampos ir nuolatinio savumo-kitybės opozicijos pulsavimo socialiniame-teologiniame lygmenyje. Vienas iš įtampos ar net konflikto pavyzdžių yra paveikslų išlaisvinimo praktika. Būtent apie šį atvaizdų atsiradimo LDK modelį Vaišnora kalba pirmiausia²². Išlaisvinti kultinį objektą iš svetimos aplinkos buvo ne tik leistina, bet ir laikoma kataliko pareiga. Pavyzdžiui, yra sakoma, kad LDK kariuomenės etmonas Jonas Kazimieras Sapiega po 1683 m. žygio į Vieną atgabeno stebuklingą Marijos paveikslą. Mat tuometinis Septynpiilio (vok. *Siebenbürgen*) kunigaikštis buvo palankus turkams ir savo valdomojoje srityje įvedė protestantizmą²³. Aktyvi žmogaus veikla, siekiant perkelti hierofaniją iš vienos vietos į kitą ir įtraukti į savąją terpę, šiuokart yra pateisinama kaip neišvengiama ir būtina praktika. Danų filosofo Sørenio Kierkegaardo terminija kalbant, tai galima būtų pavadinti „teleolo-

giniu etikos suspendavimu“²⁴. Šiuo atveju galime kalbėti ne tik apie šventybės importą, bet ir apie importo šventumą – paties išlaisvinimo vyksmo sakralizavimą. Vis dėlto toks atvaizdų „išplėšimas“, kad ir kaip būtų įteisinamas, išlieka labai intensyvus ir vienas problematiškiausių, kadangi pagal savumo bei aktyvumo laipsnius persikloja su profaniška žmogaus laikysena (Schemeje būtų trečias ketvirtis.).

Vaišnoros pasiūlyta kultinių atvaizdų kilmės tipologija, rodos, „sėkmingai“ išsidėstė mūsų sudarytame teoriniame modelyje. Atsižvelgiant į skirtingą aktyvumo-pasyvumo bei savumo-kitybės polių intensyvumą, miško legendos, dovanojimo, kartotės bei išlaisvinimo naratyvai buvo atitinkamai „įvietinti“ šventybės patirčių žemėlapyje. Tačiau derėtų prisiminti ir anksčiau suformuluotą prielaidą, jog kiekvienoje šventybės, pačioje stebuklo patirtyje yra vidinė varža. Nepaisant to, ar tai būtų sakraliausios miško legendos, ar profaniškiausios išlaisvinimo istorijos. Tą liudytų apie tolesnį kultinių atvaizdų būvį pasakojantys naratyvai. Pastebėtina, kad stebuklingam objektui „apsistojus“ vienoje vietoje ir tapus stebuklo lauko centru, skirtingų konfesijų polemika neišnyksta. Netgi priešingai, toji polemika padeda išryškinti katalikiškojo stebuklo savastį ir išskirti jį iš maginių burtų ir kitatikių skepticizmo. Pavyzdžiui, Budslavo (Būdos, Buduslavlio) Dievo Motinos paveikslo stebuklų knyga byloja apie bajorės Onos Abramowiczownos netinkamą elgesį sekmadienį. Šventą dieną bajorėi grybaujant, pasirodė Švč. Mergelė Marija...

sėdinti prie stalelio su dviem žvakėmis, visame šviesume ir gražume. O kuomet ta mergina labai išsigando ir ėmė slėptis, išgirdo balsą: „Kodėl slepies, prieik! Kodėl šventą dieną dirbat ir mano Sūnų tuo įžeidinėjat, kuris šešias dienas davė darbo, o septintą savo garbei pasirinko, o jūs ir tą paniekinat. O kad žinotum, jog mano Sūnus dėl to pyksta,“ – to ženklan

21 Citata iš: Tojana Račiūnaitė, „Jausmų kelionė ir stebuklingųjų atvaizdų kopijos“, in: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, t. 35: *Pirmavaizdis ir kartotė*, sudarytojai Marius Iršėnas ir Gabija Surdokaitė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004, p. 44.

22 Juozas Vaišnora, *op. cit.*, p. 243.

23 *Ibid.*, p. 245.

24 Søren Kierkegaard, *Baimė ir drebėjimas*, iš danų k. vertė Jolita Adomėnienė, Vilnius: Aidai, 2002, p. 48–61.

ranka ją palietė, po ko iš karto ta kalbą prarado. Tuomet ją iš tos vietos tiesiai kažkokiu gražiu ir maloniu keliu, kaip pati šiandien pasakoja, pernešė tiesiai į Krivičius prie Vilniaus kelio. Kuomet grįžo namo ir nieko nekalbėjo, nustebo motina, jog nieko jai neat-sako. Sukvietė gimines ir kitus kaimynus, nusprendė pakviesti senes ir senius, mokančius užkalbėti. Tačiau kai šie ėmė savo papročius atlikinėti, tokia jėga ėmė tuos senius ir senes daužyti ir tampyti, kad vos juos nuo jos išgelbėjo. Kuomet tris dienas nieko ne-sakydama vis ranka į tą pusę, kur Buda buvo, rodė, suprato tėvai ir ją nekalbančią trečią dieną nuvedė į Budą. Vos tik įėjo į bažnyčią ir stojo priešais Švč. M. Marijos paveikslą, suriko: „Štai ta Mergelė, kuri man miške pasirodė ir savo ranka palietė bei čia man ateiti priešais savo paveikslą nurodė“. Visą istoriją papasakojusi išėjo sveika ir kalbanti iš bažnyčios.²⁵

Stebuklų knygoje *Aukso karūna*²⁶, bylojančioje apie Juozapato Kuncevičiaus palaikų stebuklingą veikimą, yra gana daug poleminių liudijimų. Vienas iš jų į diskursą įtraukia kalvinistų bendruomenę:

O kai jau artėjo [Juozapato Kuncevičiaus palaikai, – V. K.] link valčių prie Dauguvos kranto, pro šalį pra-

25 [Eleuter Zielewicz] *Zwierzyńc na ziemi niebieski, to jest puszczą Budzką łaskami Boskiemi oplywaiąca, których ludzie przy cudownym Obrazie Naś. Panny w kościele O. Bernardynów będącym doznawiają, w druk podana 1650.* 10 stebuklas. Iš lenkų k. vertė Mindaugas Paknys. Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo remtas kompleksinis tyrimo darbas „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dvasinės kultūros šaltiniai“. Projekto vykdytojas: VDA Dailėtyros institutas, vadovė Tojana Račiūnaitė, 2001–2003 m.

26 *Korona złota nad głową zranioną b. m. Iozaphata Kuncewicza arcybiskupa połockiego Zakonu s. Bazylego... drogiemi kamieńmi cudow co przednieyszych y dobrodzieystw Boskich sadzona a od iednego kapłana Zakonu Kaznodzieyskiego... z łacińskiego języka polskim objaśniona y do druku podana. W Wilnie: w Drukarni S. Trojcy WW. OO. Bazylianow, 1673.* [Kosiński Stanisław]. Iš lenkų kalbos vertė Jolita Liškevičienė. Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo remtas kompleksinis tyrimo darbas „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dvasinės kultūros šaltiniai“. Projekto vykdytojas: VDA Dailėtyros institutas, vadovė Tojana Račiūnaitė, 2001–2003 m.

silenkė kalvinistai, kurie prieš tai buvo, ir tuo pačiu momentu kielikas ant karsto stovėjęs, stipriais siūlais iš vienos ir iš kitos pusės stipriai buvo pritvirtintas, aukštyn kojom virš karsto apsvirtė, visų didžiam nustebimui. Šiuo stebuklu Palaimintas Kankinys parodė, kad dideli griovėjai yra eretiniai tikėjimai, tarp jų ir kalvinistai, buvo išvyti ir nuversti, nesutepta Viešpaties auka.²⁷

Albertas Vijūkas-Kojelavičius taip pat įamžino istoriją, susijusią su Švč. Loreto Mergelės atvaizdu, buvusiu Šv. Jono bažnyčioje:

Kai garsas apie atvežtą Loreto statulą didelėmis iš-kilmėmis buvo plačiai pagarsintas žmonėms, vienas vilnietis, Rūdninkų priemiesčio gyventojas, savo draugų kompanijoje drįso taukšti štai kokius niekus: „Jėzuitai pasirūpino, kad ši statula būtų padirbdinta jų namuose, Vilniuje, o norėdami mus apgauti ir iš žmonių pasityčioti, šlaksto švęstu vandeniu ir skel-bia, neva atgabenta iš Loreto, nors tai gryniausias melas“. Vos šiuos žodžius ištaręs pajuto, jog jo burna persikreipė; ir kai jau kokią savaitę ar ilgiau ta negalia laikėsi, stebintis apie tai sužinojusiems kaimynams, atėjo į galvą mintis, ar tik nebūsimi tai Dievo siūsta bausmė už anąsyk taip kvailai pasakytus žodžius.²⁸

Visuose minėtuose pavyzdžiuose pasirodo ne-gatyvioji stebuklo lauko apraiška: žolininkus, norėjusius išgydyti merginą, ėmė tampyti konvulsijos, prie šven-tojo palaikų prisiartinus kalvinistams apsvirtė kielikas, o nederamai apie stebuklingą atvaizdą kalbėju-siam vilniečiui „burna persikreipė“. Tokie poleminiai įvykiai atskleidžia labai svarbų momentą. Žolininkai, kurie gali būti vadinami Įstatymo nepažinusiaiis pago-nimis, į stebuklą žvelgia kaip į jų prašymo, troškimo patenkinimą. Iš tiesų riba tarp burto ar neįtikėtino triuko ir krikščioniškojo stebuklo yra gana trapi. Nuo

27 *Ibid.*, 12 stebuklas.

28 Albertas Vijūkas-Kojelavičius, *op. cit.*, p. 67.

ankstyvųjų viduramžių teologams krikščioniškojo stebuklo išgryninimas buvo gana sudėtinga užduotis. Tam buvo pasitelkti skirtingi stebuklo įvardijimai: pagoniškieji buvo vadinami *mira*, krikščioniškieji – *signa*²⁹. *Signum* lotynų kalboje reiškia ženklą, žymę, o *mirum* verčiamas kaip „nuostabus, neįtikėtinas, keistas“. Galėtume sakyti, *mira* redukuoja šventybės patirtį vien tik į importo judesį, prasmės uždarumą, o *signa* verčia žmogų atsiverti kitybei ir jos neapibrėžtumui.

Kiek kitokia polemika vyksta su protestantizmo atstovais ir apskritai stebuklo skeptikais, kurie nepasitiki ne tik *mira*, bet ir *signa*. Tokiu būdu katalikiškojo stebuklo lauko veikimas tampa ne tik liudijimu saviesiems, bet ir kreipimusi į kitatikius ar net postūmiu atsiversti.

Kai prieš keletą mėnesių viduryje bažnyčios buvo padėtas (pašarvotas) [Juozapas Kuncevičius, – V. K.], visiems matomas be jokių pasikeitimų ir žaizdų, dėl ko katalikai džiaugėsi ir stebėjosi, o atskilėliai, padarę klaidą savo, telkėsi į Dievo bažnyčios vienybę.³⁰

Kataliko, pagonio ir protestanto (arba stebuklo skeptiko) laikysenas būtų galima interpretuoti ir kaip skirtingus žmogaus sąmonės judesius, kurie atspindi ne tiek tam tikrų konfesijų atstovų požiūrius, kiek religinės sąmonės specifiką apskritai ir joje atsiskleidžiančią mūsų jau minėtą jusliškumo-intencionalumo perskyros dinamiką bei intencionalumo pertrūkio laipsnius. „Pagoniškąją“ laikyseną būtų galima pavadinti *natūraliu intencionalumu*, kuriam būdingas reikšmių uždarumas, nusavinimas ir gana žemas kitybės pripažinimo laipsnis. Tokį sąmonės veikmės apibūdinimą būtų galima rasti E. Levino tekstuose, kuriuose intencionalumas kritikuojamas ir tapatinamas su reprezentacija. Tokia sąmonė, anot filosofo, „implikuoja esatį, pastatymą-priešais-save, t. y. pasauliškumą, duotumą, išstatą

pagavai, paėmimui, supratimui, pasisavinimui“³¹. Daug intensyvesnis santykis su patirties neapibrėžtumu aptinkamas „protestantiškoje“ arba skeptiko laikysenoje. Ji gali būti apibūdinta kaip *negatyvusis intencionalumas*, kuomet religinė patirtis pasireiškia per jos demaskavimą. Stebuklas čia tapatinamas su apgaulinga regimybe, kurią reikia sąmoningai paneigti. Vis dėlto toks neigimo judesys tam tikra prasme patvirtina ir pačią kitybę arba, pasak Levino, galimybę patirti „anapus intencionalumo“. Galiausiai „kataliko“ arba stebuklu tikinčiojo sąmonė pasižymi intencionalumu, kuri galėtume pavadinti *silpnuoju*. Šiuo atveju sąmoningumas nėra universalizuojamas ir yra paliekamas suvokimo sąryšis su jusliškumu arba nesąmoninga plotme. Nors pastaroji negali būti įprasminama, artikuliuojama, objektyvizuojama, tačiau yra ne ką mažiau svarbi. Būtent šioji neišsakomybė tampa šventybės patirties sąlyga. Čia būtų galima prisiminti Schleiermacherio akcentuotą Visatos kontempliavimą – laikyseną, kuri niekada neaprečia visumos kaip objekto, tačiau stebuklo dėka per baigtinumą geba patirti begalybę.

IŠVADOS

Savumo-kitybės ir aktyvumo-pasyvumo skirčių pulsaciją dar būtų galima ilgai plėtoti ir išryškinti vis naujų niuansų, tačiau šiame tyrime iškelti momentai leidžia daryti keletą išvadų, prie kurių dabar pereisime. Straipsnio pradžioje buvo akcentuotas paradoksalus sąvokų junginys „šventybės importas“. Iškėlėme klausimą, kaip galima suderinti nenuspėjamą visiškos kitybės apraišką ir aktyvų žmogaus veikimą. Taip pat pastebėjome, kad jau pačioje šventybėje glūdi ambivalentiškumas tarp to, kas šventa, ir to, kas grėsminga, neleistina. Galiausiai padarėme prielaidą, kad ir stebuklo fenomenas, kuris gali būti traktuojamas kaip ribinė šventybės patirtis, taip pat neatsiejamas nuo jame esmiškai glūdinčios įtampos. Šią dialektiką aptikome keliais lygmenimis:

29 Benedicta Ward, *Miracles and the Medieval Mind*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1989, p. 8.

30 *Korona złota...*, 14 stebuklas.

31 Emmanuelis Levinas, *Apie Dievą, ateinantį į mąstymą*, Vilnius: Aidai, 2001, p. 338.

viena vertus, kolektyviniame-kultūriniame stebuklo suvokime, kita vertus, individualioje stebuklo patirtyje. Pirmojo lygmens analizei pasitarnavo susidarytas šventybės patirčių žemėlapis, leidęs įvairius LDK kultinių atvaizdų atsiradimą liudijančius pasakojimus tipologizuoti ir „įvietinti“ skirtingose savumo-kitybės bei pasyvumo-aktyvumo skalės dalyse: miško legendos, kur pasyvumo ir kitybės laipsniai didžiausi, išryškėjo kaip sakraliausias pasakojimas, o paveikslų išlaisvinimas, išryškinantis aktyvų nusavinimą, – profaniškiausias. Dovanojimo ir kartotės atvejai užima tarpinę grandį. Tačiau nepaisant tokio suskirstymo, straipsnyje akcentuota ir parodyta, jog kiekvienu šventybės importo atveju vidinė įtampa yra neišvengiama ir išlieka netgi atvaizdui esant vienoje vietoje. Antrasis tyrimo lygmuo leido „šventybės importą“ atskleisti kaip intencionalumo pertrūkių skalę religinėje sąmonėje. Skirtingų konfesijų atstovų laikysenos išryškino dinamiką nuo stebuklo reikšmės pasisavinimo arba „importo“, jo neigimo ir galiausiai atsivėrimui šventybės patirties neapibrėžtumui. Reiktų pabrėžti, jog visi šie intencionalumo pertrūkio lygiai neturėtų būti priešpriešinami. Daug svarbiau yra įžvelgti jų visumą ir dinamiką, perėjimą nuo vienos sąmonės laikysenos prie kitos. Drįstume teigti, jog kiekvienoje šventybės patirtyje pereinami visi lygmenys – tiek nusavinimo, tiek neigimo ir galiausiai atsivėrimo kitybei.

Gauta 2013-04-22

ŠALTINIAI

- [Kosiński Stanisław] *Korona złota nad głową zranioną b. m. Iozaphata Kuncewicza arcybiskupa połockiego Zakonu s. Bazylego... drogiemi kamieńmi cudow co przednieyszych y dobrodzieystw Boskich sadzona a od iednego kapłana Zakonu Kaznodzieyskiego... z łacińskiego języka polskim objaśniona y do druku podana. W Wilnie: w Drukarni S. Trojcy WW. OO. Bazylianow, 1673.*
- Vijūkas-Kojalavičius Albertas, *Lietuvos istorijos įvairenybės*, sudarė Darius Kuolys, iš lotynų k. vertė Rasa Jurgelėnaitė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004.
- [Zielewicz Eleuter] *Zwierzyńiec na ziemi niebieski, to jest puszcza Budzka łaskami Boskiemi opływająca, których ludzie przy cudownym Obrazie Naś. Panny w kościele O. Bernardynów będącym doznawiają, w druk podana 1650.*
- ## LITERATŪRA
- Allen Douglas, “Phenomenology of Religion”, in: *Encyclopedia of Religion*, t. 10, Thomsom Gale, 2005, p. 7086–7101.
- Beresnevičius Gintaras, *Religijotyros įvadas*, Vilnius: Aidai, 1997.
- Durkheim Emil, *Elementariosios religinio gyvenimo formos*, iš prancūzų k. vertė Jūratė Karazijaitė, Jonė Ramunytė, Vilnius: Vaga, 1999.
- Eliade Mircea, *Šventybė ir pasaulietiškumas*, iš prancūzų k. vertė Petras Račius, Vilnius: Mintis, 1997.
- Jonkus Dalius, „Jusliškumo sampratos transformacijos šiuolaikinėje fenomenologijoje“, in: *Problemos*, Nr. 82, 2012, p. 18–26.
- Kierkegaard Søren, *Baimė ir drebėjimas*, iš danų k. vertė Jolita Adomėnienė, Vilnius: Aidai, 2002.
- Leeuw Gerardus van der, *Phänomenologie der Religion*, Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1933.
- Račiūnaitė Tojana, „Jausmų kelionė ir stebuklingųjų atvaizdų kopijos“, in: *Acta Academia Atrium Vilmensis*, t. 35: *Pirmavaizdis ir kartotė*, sudarytojai Marius Iršėnas ir Gabija Surdokaitė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004, p. 41–59.
- Račiūnaitė Tojana, „LDK Stebuklingųjų Švč. Mergelės Marijos atvaizdų apmąstymo būdai: istoriografinės pastabos“, in: *Religinės kultūros paveldo studijos*, t. 3: *Virgo Venerabilis. Marijos paveikslas Lietuvos kultūroje*, sudarytoja Gabija Surdokaitė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2011, p. 54–69.
- Rudolf Otto, *The Idea of Holy*, Geofrey Cumberlege, Oxford University Press, 1946.
- Schleiermacher Friedrich Ernst, *Über die Religion: Reden an die Gebildeten unter ihren Verächtern*, Hamburg: F. Meiner, 1958.
- Sodeika Tomas, „Apie šventybę“, in: *Religija ir kultūra*, Nr. 8, 2011, p. 7–16.
- Vaišnora Juozas, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, Roma: Fausto Faily, 1958.
- Ward Benedicta, *Miracles and the Medieval Mind*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1989.

THE IMPORT OF HOLINESS AND THE ESTABLISHMENT OF MIRACLE FIELD

Vaiva Klajumaitė

KEYWORDS: holiness, religion, phenomenology, import, miracle, taboo.

SUMMARY

The phenomenon of the import and local spread of miraculous images in the Grand Duchy of Lithuania (GDL) is discussed using the approach of phenomenology of religion in this article. The main problem is how active and conscious movement of import interact with the devotion to the wholly other, the holiness. In the first part of the article it is noted that this paradox is not exclusively related to the context of the 17-18th centuries GDL. This is a much broader issue which has already been discussed by various religion researchers in different aspects. The particular chosen sources (legends of the origin of miraculous images and books of miracles) was a good material to specify the abstract categories and to find new distinctions. It emerged that the import of holiness can be explained in two ways. On one hand, the transferring of the *hierophany* is not just travelling from one geographical point to another but also movement in the *sacrum-profanum* plane. Thus various tensions and taboos emerge which could be explained using oppositions of self-other and active-passive. The models which were discussed in the article (the so-called “forest legends”, donation, reproduction, liberation) tried to justify the active movement of import and highlight the initiative of the *Other*. On the other hand, the content of the miracle books, which tells us about the local spread of the cult and the establishment of the miracle field, showed that the paradox of the import of holiness lies in the phenomenon of miracle itself. What is more, this paradox is the condition of the surviving of the miracle field. There is a permanent strain in the consciousness of the religious person because of the strange experience of the wholly other, the inexplicable and the wish to articulate somehow this experience. The import of the holiness in this context is not only the particular cultural phenomenon but also a symbolic expression of the interrupted intentionality.